

De aantrekkingskracht van 'gevaarlijke' mannen

Rede

uitgesproken bij de aanvaarding van het ambt van bijzonder hoogleraar Jeugd en Educatie van Antillianen, met bijzondere aandacht voor criminaliteit, aan de Universiteit Utrecht, op 28 september 2009 en aan de Universiteit van de Nederlandse Antillen op 3 november 2009

door

Dr. Marion van San

Voor mijn ouders

Mijnheer de rector magnificus,

Geachte aanwezigen,

Ze weet dat hij soms gewelddadig is. Ze weet dat omdat ze zelf vaak geslagen wordt. Ze weet ook dat hij er, naast haar, verschillende andere vriendinnen op na houdt. En toch houdt ze van hem. En is ze bereid om alles voor hem te doen, ook als ze daarmee de grenzen van de wet overschrijdt. Alles wat ze voor hem doet, doet ze uit liefde.

Dit is niet het verhaal van een van de vrouwen die ik de laatste jaren tijdens mijn zoektocht naar de wortels van de misdaad onder Curaçaose jongeren ben tegengekomen. Het is het verhaal van Lynda Milito, een Amerikaanse vrouw afkomstig uit een Grieks-Russische familie, die op jonge leeftijd verliefd werd op een man die gekozen had voor een leven in de misdaad, en die na zijn huwelijk toetrad tot de Gambino's, een beruchte maffiafamilie uit New York.

Het relaas van Lynda Milito is maar één voorbeeld in een hele lange rij biografieën die de laatste jaren zijn verschenen over vrouwen die aan de zijde hebben gestaan van een man die deel uitmaakt van de georganiseerde misdaad.¹ Wat veel van deze verhalen gemeenschappelijk hebben is dat de vrouwen waar het hier over gaat zich aangetrokken voelen tot mannen die hen een beter leven kunnen bieden dan het leven dat ze tot dan toe geleid hebben. Het zijn één voor één vrouwen die onder weinig florisante omstandigheden zijn opgegroeid. Ze zijn vaak afkomstig uit grote gezinnen, hun ouders hadden alle moeite om de eindjes aan elkaar te knopen en de toekomst zag er voor velen onder hen somber uit. Zo werd Virginia Hill, de minnares van Bugsy Siegel, befaamde maffiafiguur uit het Amerika van de jaren dertig, ten tijde van haar relatie met hem door een Amerikaans blad uitgeroepen tot

de meest succesvolle vrouw van Amerika. Wat echter maar weinig mensen wisten was dat Virginia Hill zich op een wonderbaarlijke manier had weten te ontworstelen aan de armoede waarin zij was opgegroeid. Haar familie was zo arm dat zij tot op de leeftijd van zeventien jaar nooit een paar schoenen had gedragen, omdat haar ouders het eenvoudigweg niet konden betalen. Tijdens haar relatie met Siegel was Virginia Hill een megaster, die met haar glamoureuze levensstijl veel jonge vrouwen tot voorbeeld strekte.

Deze vrouwen, die de vriendinnen, minnaressen en echtgenotes waren van mannen die deel uitmaakten van de maffia, hebben niet alleen hun armoedige achtergrond gemeenschappelijk maar het waren één voor één vrouwen die hielden van het snelle en flitsende leven waarin sprake is van mooie auto's, trendy restaurants, oogverblindende juwelen en peperdure designerkleding. Maar meer nog dan de financiële voordelen die deze relaties hen opleverden voelden deze vrouwen zich om andere redenen aangetrokken tot mannen die carrière hadden gemaakt in de onderwereld. Zo vertelde Arlyne Brickman, die verschillende relaties had met mannen die deel uitmaakten van de New Yorkse maffia, tegen de auteur die een boek over haar schreef dat ze zich van jongsaf aan had aangetrokken gevoeld tot 'gevaarlijke' mannen. Georgia Durante beschreef in een boek dat gewijd was aan haar leven aan de zijde van verschillende bekende maffiosi, de sensatie die zij ervoer wanneer zij dicht bij een man stond die anderen angst kon inboezemen. Shirley Rice, een huisvrouw die de maitresse was van verschillende leden van een maffiafamilie uit Canada, had naar eigen zeggen altijd gezocht naar een man waar ze respect maar tegelijkertijd ook angst voor had (Dubro 1988: 13). En Virginia Hill voelde zich op een onbeheersbare manier aangetrokken tot Bugsy Siegel. Zij werd volgens de auteur die een boek aan haar wijdde, geteisterd door de karaktertrek waar bijna alle vrouwen van maffiosi onder leden, namelijk dat zij geweld en passie aan elkaar gelijk stelden. Siegel was waarschijnlijk de meest gewelddadige man die Virginia Hill in haar leven had ontmoet. Maar voor haar was hij tegelijkertijd de meest hartstochtelijke man die ze ooit had gekend (Edmonds 1993: 109).

Volgens Longrigg (2007: 261), die veel over de maffia in Italië en de Verenigde Staten heeft geschreven, bezaten al deze vrouwen gelijkaardige persoonlijkheidskarakteristieken. Zij omschreef hen als 'romantische heldinnen die alles op het spel zetten om de liefde te winnen van een 'gevaarlijke' man'. In de biografieën van deze vrouwen is te lezen hoe zij soms hun weerzin uitspraken over de misdaden van hun mannen. Weerzin die trouwens net zo vaak werd afgewisseld door een gevoel van diepe adoratie en respect. Maar ondanks het geweld waar de meeste van deze vrouwen binnen hun relatie mee te maken kregen, bleven ze ten allen tijde achter hun man staan. Eventuele latere relaties met mannen, die geen deel uitmaakten van de onderwereld, blonken meestal uit door saaiheid en kleurloosheid.

Het verhaal van de vrouwen van bekende maffiosi vertoont grote overeenkomsten met dat van Curaçaose vrouwen die aan de zijde leven van mannen die binnen de drugseconomie opereren. Ook deze vrouwen voelen zich in belangrijke mate aangetrokken tot 'gevaarlijke' mannen. En hoewel de meerderheid van de Curaçaose mannen, die in de drugswereld opereren, er nooit in zal slagen om door te dringen tot de hogere regionen van de misdaad, is het principe van de aantrekkingskracht die zij op vrouwen uitoefenen hetzelfde. Ook bij deze mannen wisselen geweld en hartstocht elkaar in een snel tempo af, waardoor zij onweerstaanbaar zijn voor de vrouwen in hun omgeving. Overigens oefenen 'gevaarlijke' mannen niet alleen op Curaçaose en Italiaanse vrouwen aantrekkingskracht uit maar is het een universeel gegeven dat vrouwen, die leven aan de onderkant, zich aangetrokken voelen tot dit soort mannen.

Het zou uiteraard te ver gaan om de criminaliteit van Curaçaose mannen op een lijn te stellen met de misdaden zoals die gebeuren binnen de maffia. De criminaliteit, gepleegd door de maffia, is namelijk van een heel andere orde dan wat er zich binnen de Antilliaanse drugscircuits afspeelt. Maar toch zijn de twee groepen niet helemaal onvergelykbaar. Italianen, die vanuit arme streken naar Amerika migreerden, en daar in de misdaad terecht kwamen en Curaçaose mannen die hetzelfde deden vanuit de Antillen, hebben in ieder geval hun achtergrond van

armoede gemeenschappelijk. Daarnaast bleven beide, ondanks het feit dat ze gemigreerd waren naar een land overzee, warme banden onderhouden met het land van herkomst, waardoor hun criminaliteit in belangrijke mate een transnationaal karakter kreeg. Ook de vergelijking tussen de rol die vrouwen binnen beide groepen spelen – en met name de betrokkenheid die zij mogelijk hebben bij de criminele activiteiten van hun mannen – is frappant.

Over de stimulerende rol die vrouwen spelen bij de misdaden die door hun mannen worden gepleegd is nog niet zo veel geschreven. In de literatuur wordt er meestal van uitgegaan dat vrouwen mannen vooral ontmoedigen om criminaliteit te plegen en het is al vaak gebleken dat er geen betere remedie is tegen een criminele carrière dan ‘een fatsoenlijke vriendin’ (Bovenkerk 2003: 267). Daarnaast wordt er meestal vanuit gegaan dat vrouwen, als zij het al doen, enkel en alleen onder invloed van de mannen in hun leven de misdaad ingaan. Maar de vraag is of omgekeerd vrouwen ook niet een stimulerende invloed op de criminaliteit van mannen kunnen uitoefenen. Over deze relatie is echter, zoals ik al zei, in de literatuur weinig bekend. Dat is een belangrijk hiaat omdat de manier waarop door vrouwen wordt aangekeken tegen de misdaden van hun mannen ons wellicht veel kan leren over de criminaliteit van hun nakomelingen.

In deze rede, ter aanvaarding van mijn ambt als hoogleraar Jeugd en Educatie van Antillianen, zal ik laten zien hoe het komt dat vrouwen die zich aangetrokken voelen tot ‘gevaarlijke’ mannen, die opereren binnen de misdaad, vroeg of laat in veel gevallen zelf bij criminaliteit betrokken raken. Ik zal daarbij op verschillende plaatsen de vergelijking maken tussen vrouwen die aan de zijde hebben gestaan van maffiosi en Curacaose vrouwen wier mannen in de drugshandel opereren.

Vervolgens wil ik u meenemen naar de gezinnen waarbinnen zich dit afspeelt en wil ik laten zien welke invloed moeders hebben op hun kinderen. Het feit dat vrouwen zich aangetrokken voelen tot ‘gevaarlijke’ mannen leidt namelijk vaak tot een opvoeding waarbij jongens opgevoed worden tot ‘gevaarlijke’ zonen, die op hun beurt op latere leeftijd weer aantrekkingskracht uitoefenen op vrouwen. Aan het

eind van mijn betoog zal ik uiteen zetten hoe deze vicieuze cirkel kan worden doorbroken.

Vrouwen als onwetende partners aan de zijde van een man in de misdaad

In de vroege literatuur over georganiseerde misdaad heeft lange tijd het idee geheerst dat vrouwen slechts in zeer beperkte mate op de hoogte waren van de activiteiten van hun mannen. Vooral binnen de Cosa Nostra, de Siciliaanse maffia, werden vrouwen zoveel mogelijk buiten de zaken gehouden. Maffiazaken aan vrouwen toevertrouwen, betekende immers verraad aan de eed van trouw aan Cosa Nostra. Maar in de praktijk was het niet gemakkelijk om vrouwen buiten de *business* te houden, zoals de beroemde Italiaanse maffiadeskundige, Pino Arlacchi, in zijn boeken heeft laten zien. Veel van de vrouwen, die met maffiosi trouwden, kwamen immers zelf uit maffiafamilies, hadden Cosa Nostra met de paplepel ingegoten gekregen en waren daarom als geen ander op de hoogte van de leefwereld van deze mannen (Arlacchi 1993: 159). Ondanks dit gegeven werden vrouwen van maffiosi in de literatuur toch veelal beschreven als zij die het huishouden draaiende hielden, voor de kinderen zorgden en die ten allen tijde ten dienste stonden van hun man.² Een van de redenen waarom lange tijd geloof werd gehecht aan het feit dat vrouwen niet op de hoogte of maar zeer beperkt op de hoogte konden zijn van de activiteiten van hun mannen heeft te maken met het gegeven dat veel van het onderzoek gebaseerd is op de uitlatingen van mannen die in de onderwereld opereerden. Deze mannen vertelden de experts van de maffia, die zelf meestal mannen waren, dat vrouwen formeel en praktisch uitgesloten waren van lidmaatschap van de organisatie. Sterker nog, een van de inwijdingsrituelen die van de kandidaat een man van eer maakten hield in dat hij een eed moest afleggen, waar de rol van de vrouw in opgenomen was. Een belangrijke regel was namelijk dat mannen niet met vrouwen spraken over zaken die binnen de organisatie speelden.³ De zeldzame commentaren die door mannen binnen de onderwereld over vrouwen werden geuit, gingen volgens Renate Siebert, die veel over de rol van vrouwen binnen de maffia heeft geschreven, dan ook meestal in dezelfde richting: zij omschreven de vrouwen als ikonen van de mannelijke verbeelding, als volledig toegewijd aan hun gezin en als

voorbeeldige moeders en gehoorzame echtgenotes, die niet op de hoogte waren van hun gewelddadige activiteiten (Siebert 2001: 10). Veilig beschermd achter een sluier van onwetendheid, werd van vrouwen verondersteld dat zij slechts een passieve getuige waren van de zaken waarin hun man verwickeld was (Longrigg 2004: vii). Als echtgenote, maar ook als dochter, zuster of moeder gaven deze vrouwen bovendien geloofwaardigheid aan de schimmige activiteiten van hun man, vooral wanneer deze schuil gingen achter een façade van respectabiliteit (Siebert 1996: 110). Binnen de Curaçaose groepen waar ik onderzoek naar heb gedaan, is er niet zoiets als een eed van trouw, waarin de rol van de vrouw is opgenomen, zijn er geen inwijdingsrituelen en is er überhaupt geen sprake van een organisatie zoals wij dat zien bij Cosa Nostra bijvoorbeeld. Maar ook binnen de Curaçaose groepen lijkt het er op het eerste gezicht op alsof vrouwen buiten de mannezaken worden gehouden. De vraag is echter of deze veronderstelling gegrond is.

Dat er in beide bevolkingsgroepen altijd zo weinig geloof is gehecht aan de rol die vrouwen spelen binnen de misdaad heeft vooral te maken met de wijze waarop tegen de vrouw wordt aangekeken. In beide samenlevingen wordt traditioneel immers veel waarde gehecht aan het moederschap en dat is dan ook wat een vrouw hoort te zijn (Ingrasci 2004: 9). Curaçaose en Italiaanse vrouwen uit de lagere klasse, zijn in de eerste plaats moeder en houden zich niet bezig met criminele activiteiten, maar met de opvoeding van hun kinderen. Zij zijn niet op straat te vinden, waar het allemaal gebeurt, maar houden zich bezig met het huishouden en doen alles om het hoofd boven water te houden. Door deze veronderstellingen heeft lange tijd het idee geheerst dat vrouwen maar weinig wisten over de activiteiten van hun mannen (Dino, 2004).⁴

Gaandeweg de jaren ging dit idee echter steeds meer vervagen en werd duidelijk dat de scheiding tussen thuis en de criminele activiteiten van de mannen veel minder strikt was dan altijd werd aangenomen. Uit het onderzoek dat in de jaren die daarop volgden werd gedaan bleek namelijk dat de echtgenotes van maffiamannen steeds meer lucht begonnen te krijgen van waar hun mannen zich mee bezig hielden. Vanaf

dat ogenblik werd het steeds meer en meer gangbaar om bij de rol van de vrouw als onwetende partner aan de zijde van haar man vraagtekens te zetten en gingen er stemmen op om het beeld van de vrouw binnen de georganiseerde misdaad te herzien (zie onder meer Grazioso, 2001). Zo werd de vraag opgeworpen of vrouwen werkelijk zo onwetend en onschuldig waren als aanvankelijk werd gedacht. Waren zij niet degenen die de ideologie van de eer levend hielden en hun mannen herinnerden aan hun plichten om te reageren met geweld als dat nodig werd geacht? (Bovenkerk 2003: 270). En waren zij het niet die de maffiacultuur overbrachten op hun zonen? (Siebert 1996) Was de vrouw als belangrijkste opvoedster niet ook degene die waarden die gunstig staan ten aanzien van misdaad doorgaf aan haar kinderen? En was met andere woorden de literatuur waarbij uitgegaan werd van een minimale betrokkenheid van vrouwen bij de misdaad van hun mannen niet aan een herziening toe?

Van ondersteunende naar actieve rol van vrouwen binnen de misdaad

Naast het heersende beeld dat vrouwen maar zeer beperkt op de hoogte waren van de activiteiten van hun mannen heerste lange tijd het idee dat zij zelden of nooit zelf betrokken waren bij criminaliteit. In een historische studie over georganiseerde misdaad in het New York van de jaren '20 kwam Alan Block (1979) echter als een van de eersten tot de conclusie dat vrouwen wel degelijk opereerden als zogeheten hoerenmadammen, woekeraarsters, dievegges en helers, die investeerden in onroerend goed en de seksindustrie in de achterbuurten. Hij bekritiseerde de literatuur waarin vrouwen, die zich met criminaliteit inlieten, vooral werden omschreven als het slachtoffer van brutale mannen. Andere auteurs volgden, zoals Edmonds, die een boek schreef over Virginia Hill, waarin hij liet zien dat zij al ruim voordat ze Siegel leerde kennen bij allerhande onderwereldactiviteiten betrokken was.⁵ Dubro en Rowland (1988) beschreven het leven en het imperium van Rocco Perri, ook wel bekend als de Canadese Al Capone, die aan de wieg stond van een smokkelimperium dat zich uitstreckte over Canada en de Verenigde Staten, en die zich gesteund wist door zijn twee echtgenotes die onverstoord deelnamen aan zijn schimmige activiteiten.⁶ Daarnaast hebben verschillende auteurs gewezen op de rol

van vrouwen aan de zijde van grote maffiabazen in de Verenigde Staten (zie onder andere Calder, 1995). De geschiedenis van de misdaad kent veel van dit soort voorbeelden waarbij vrouwen aan de zijde van hun man stonden. Een van de meest tot de verbeelding sprekende is dat van Bonnie Parker, van het duo Bonnie en Clyde, die in het Amerika van de jaren dertig wereldberoemd werden als bankrovers.

In mijn onderzoeken van de laatste jaren over Curaçaose vrouwen, die aan de zijde leven van mannen die in de drugseconomie opereren, heb ik ontdekt dat ook bij deze vrouwen op het eerste gezicht van betrokkenheid bij de drugshandel van hun man weinig sprake is. Op het eerste gezicht zeg ik uitdrukkelijk, want dat laatste is maar schijn. Vooral de laatste jaren heb ik kunnen waarnemen hoe steeds meer vrouwen binnen de *drugsbusiness* een steeds belangrijker rol zijn gaan spelen. Vaak is dat samen met de man in hun leven maar ook slagen vrouwen er in toenemende mate in zelfstandig een handeltje op te zetten. Daarnaast is gebleken dat vrouwen, die aan de onderkant leven, uit eigenbelang, vaak het criminele gedrag van hun man ondersteunen en faciliteren en het hierdoor mede in stand houden.⁷

Wat de laatste jaren dus stilaan duidelijk wordt, is dat vrouwen niet alleen vaak op de hoogte zijn van de activiteiten van hun mannen, maar dat zij ook regelmatig een ondersteunende rol spelen binnen de misdaad, en dat ze zelf in toenemende mate bij allerlei vormen van criminaliteit betrokken zijn. Een reden waarom vrouwen tegenwoordig steeds meer worden erkend als actieve spelers binnen de onderwereld heeft onder andere te maken met diverse maatschappelijke ontwikkelingen die ervoor gezorgd hebben dat de deelname van vrouwen aan allerlei vormen van misdaad vanaf de jaren tachtig steeds groter werd. Misdaad past zich immers aan aan veranderende economische en wettelijke omstandigheden waardoor vrouwen de laatste jaren een steeds belangrijker rol hebben gekregen binnen het enorme spectrum aan delicten die er gepleegd worden (Longrigg 1998: 134).

Wanneer het gaat over de betrokkenheid van vrouwen bij de criminaliteit gepleegd door de maffia is het van belang om een onderscheid te maken tussen verschillende

niveaus van betrokkenheid. De rol die vrouwen binnen de misdaad spelen is namelijk heel divers en hun betrokkenheid heeft bijvoorbeeld veel te maken met het feit of zij al dan niet binnen een maffiafamilie geboren en getogen zijn (Siebert 2001: 11). Het is uiteraard vanzelfsprekend dat vrouwen die binnen de clan geboren zijn een sterkere loyaliteit voelen ten aanzien van familieleden en om die reden eerder bereid zijn deel te nemen aan hun criminele activiteiten. Precies hetzelfde mechanisme speelt bij Curaçaose vrouwen die binnen de drugseconomie opereren. Ook bij hen hangt hun bereidheid om deel te nemen aan operaties in grote mate af van het feit of zij opgegroeid zijn binnen een familie waar velen zich met drugshandel bezighouden en waar het acceptabel wordt geacht om dat te doen (Van San, 2006). Maar naast degenen die criminaliteit als het ware met de paplepel ingegoten hebben gekregen is er sprake van vrouwen die hier van thuis uit weinig of niets mee van doen hebben maar door de relatie met de man waaraan ze verknocht zijn er steeds meer in meegesleept worden. Ik heb diverse voorbeelden laten zien waaruit dat blijkt. Tot slot staat een heel leger klaar van vrouwen die ingezet kunnen worden bij criminele activiteiten. Zo zijn er vele voorbeelden te noemen waarbij er sprake was van ronseling van vrouwen op Sicilië die ingezet werden bij de drugsmokkel naar de Verenigde Staten. Ook op Curaçao werden vrouwen de laatste jaren in toenemende mate geronseld voor de drugsmokkel naar Nederland. Aangezien vrouwen lange tijd gevrijwaard werden van enige verdenking dat zij zich met drugsmokkel bezig hielden, omdat dit van hen eenvoudigweg niet werd verwacht om redenen die ik zonet al noemde, waren ze voor drughandelaren een tijdlang buitengewoon aantrekkelijk. Dit vooroordeel werd in 1986 ontdekt door een groep heroïnedealers die in het kleine dorpje met de naam Torretta in Sicilië huisvrouwen als drugskoeriers inzetten. Zij boden de vrouwen geld aan om van Palermo naar New York te vliegen gehuld in een corset dat volgestopt zat met heroine. De vrouwen die dit deden waren er niet op uit om rijk te worden, maar wilden enkel overleven. Het was hun manier om aan de armoede te ontsnappen en schulden af te betalen of hun huis op te knappen (Longrigg 1997: 134). Om dezelfde reden raakten in de jaren negentig steeds meer Curaçaose huisvrouwen betrokken bij de transatlantische drugsmokkel tussen de Nederlandse Antillen en Nederland.¹

Tegen de achtergrond van de structurele werkloosheid op het eiland lonkten er voor deze vrouwen immers economische perspectieven in deze sector. Steeds meer vrouwen namen in die omstandigheden hun toevlucht tot de smokkel van drugs naar Nederland. Vooral de aan het eind van de jaren negentig florerende drugseconomie bood een grote groep vrouwen de gelegenheid om op een alternatieve manier geld te verdienen en als zogeheten *mula* de drughandel in te gaan. Zo zijn vrouwen zowel binnen de georganiseerde misdaad in Italië en de Verenigde Staten, maar ook in vele andere landen, als binnen de transatlantische drugssmokkel tussen de Antillen en Nederland steeds belangrijker geworden (Bovenkerk 2003: 270; Longrigg 1997: xvii).

Wat opmerkelijk is, is dat vrouwen binnen de maffia vooral vanuit de domestieke sfeer betrokken raakten bij criminaliteit, wat ook kan gezegd worden van Curaçaose vrouwen die deel uitmaken van drugscircuits in Nederland en op Curaçao. Vrouwen van de Napolitaanse Camora bijvoorbeeld waren lange tijd onderdeel van een ondersteunend systeem, waar zij vanuit de huishoudelijke sfeer in toenemende mate ingezet werden bij de criminele activiteiten van de familie. Zij waren verantwoordelijk voor de goede gang van zaken binnen het ondersteunend netwerk, creëerden de condities die hun zonen aanmoedigden om goede camorristi te worden, verkochten smokkelwaar en ontvingen gestolen goederen (Siebert 1996: 169). Op het ogenblik dat de Napolitaanse Camora veranderde in een efficiënte, moderne, geldvergarende machine, met een flexibele structuur, veranderde het gedrag van vrouwen die er deel van uitmaakten eveneens. De traditionele ondersteunende rollen die zij vervulden veranderden in meer actieve functies waarbij beslissingen ook door vrouwen werden genomen, vooral wanneer hun mannen tijdelijk verstek moesten laten gaan. In het algemeen kan men stellen dat de gewijzigde rol van vrouwen binnen de Camora een reflectie is van bredere veranderingen in de *civil society*. Vrouwen in de Napolitaanse samenleving raakten immers steeds meer geëmancipeerd wat zich onder andere liet afmeten aan het aantal vrouwen dat overging van het werk binnen de private naar de publieke sfeer (Allum 2007: 10).⁸

Ook Curaçaose vrouwen zijn de laatste jaren vooral vanuit de domestieke sfeer in toenemende mate betrokken geraakt bij criminaliteit en kwamen vanuit de ondersteunende rol die zij vervulden steeds meer op de voorgrond. Anders dan bij vrouwen die deel uitmaakten van de Napolitaanse maffia heeft dat niet zozeer te maken met het feit dat zij steeds meer geëmancipeerd raakten en overstapten van de private naar de publieke werksfeer. De laatste jaren is namelijk de arbeidsparticipatie van Curaçaose laaggeschoolde vrouwen nauwelijks toegenomen. Dat deze vrouwen zich zijn gaan bezig houden met criminaliteit heeft dus niet zozeer te maken met hun emancipatieproces, als wel met de gelegheidsstructuur die is ontstaan aan het eind van de jaren negentig om via drugsmokkel grote sommen geld te verdienen (Van San et.al. 2007). De vrouwen, die zich met deze smokkel bezighielden, zijn immers over het algemeen sterk gemarginaliseerde vrouwen die de verleidingen van de drugshandel niet konden weerstaan. Het is vooral de economische kwetsbaarheid van deze vrouwen die tot een stijging van hun deelname aan de criminaliteit heeft geleid, en niet hun toegenomen emancipatie.

Het opvoeden van jongens tot 'gevaarlijke' zonen

Maar er is een ander punt waarom vrouwen altijd belangrijk zijn geweest, en nog steeds zijn, binnen de maffia en waarom ze ook binnen de Curaçaose drugscene van grote betekenis zijn en zullen blijven. Als belangrijkste opvoedsters binnen het gezin zijn zij namelijk degenen die zorgen dat hun zonen de waarden worden bijgebracht die van belang zijn om een 'gevaarlijke' zoon te worden.

Uit een groot deel van de maffialiteratuur blijkt dat een van de belangrijkste rollen die de moeder speelt die van opvoedster is waardoor zij er mede voor zorgt dat de organisatie blijft voortbestaan. ⁹ In *La Grande Madre Mafia* van Silvia Di Lorenzo (1996) wordt de vrouw omschreven als zij die 'de geest van haar kinderen vergiftigt, de maffiapsychologie en de maternale-symbolische cultuur van de maffiagemeenschap ondersteunt, die de cultuur van de vendetta doorgeeft, die haar kinderen opvoedt met maffiawaarden en die de belichaming is van de Mafiosita, de *Maffia way of life*' (Siebert 2001: 12). De manier waarop het hier geformuleerd is is misschien wat ongelukkig en ik zou het zeker niet voor mijn rekening willen nemen

maar het is wel een feit dat het vooral de moeder is die binnen het gezin de continuïteit van het doorgeven van waarden garandeert, waarbij zij een centrale rol speelt bij de educatie en socialisatie van haar kinderen (Dino, 2004). Verschillende auteurs (Graziosi, 2001; Siebert, 2007; Ingrasci, 2007; Longrigg, 2007) die zich bezig houden met onderzoek naar de maffia in Italië en de Verenigde Staten, hebben gewezen op de traditionele rol van de maffiavrouw die als moeder haar kinderen 'maffiawaarden' onderwijst. Om deze opvoedingsgedachte uit te drukken wordt het werkwoord *inculcare* oftewel inprenten gebruikt dat goed weergeeft hoe waarden worden ingeprint die kinderen helpen om misdadige activiteiten te verrichten (Ingrasci 2007: 51). Als vrouwen deze rol niet op zich hadden genomen dan was er nooit een maffiadyndastie ontstaan die van generatie op generatie overging. Er was dus als het ware een vruchtbare ondergrond nodig waarbinnen vrouwen hun kinderen konden opvoeden tot geschikte gangsters (Longrigg, 1998; DiMaria & Lo Verson, 2007). Ik heb een aantal jaren geleden zelf het proces van *inculcare* bij Curaçaose moeders, die leven aan de onderkant, beschreven. Zo heb ik laten zien dat jongens door hun moeders van kinds af aan werd aangeleerd dat ze zichzelf moesten verdedigen tegen eventuele belagers, desnoods met geweld (Van San, 1998). In veel gevallen hadden de moeders tijdens hun jeugd hetzelfde gedaan en gaven zij dit tijdens de opvoeding weer door aan hun kinderen.

De meeste criminologische studies laten zien dat criminaliteit van de ouders een belangrijke voorspeller is voor het feit dat kinderen in hun later leven zelf delinquent gedrag ontwikkelen, wat beter bekend staat als intergenerationele overdracht. Sommige gezinnen blijken er in belangrijke mate aan bij te dragen dat er criminaliteit onder de kinderen binnen het gezin ontstaat (Loeber & Dishion, 1982; West, 1969, 1982; West & Farrington, 1973, 1977). Er zijn families waar misdaad een zekere traditie kent en als het ware van generatie op generatie wordt doorgegeven (Cloninger & Guze, 1970; Glueck & Glueck, 1974; Robins e.a. 1975). Daarnaast wordt er gewezen op het bestaan van opvoedingstradities, die ertoe leiden dat waarden die crimineel gedrag bevorderen, worden doorgegeven. Voorts blijkt dat crimineel gedrag via voorbeelden wordt doorgegeven (Angenent 1991; Adams, 1973; Elliott en

Voss, 1974; Poole & Regoli, 1979; Rutter & Giller, 1983; Sutherland & Cressey, 1978; West & Farrington, 1973) hoewel er ook wel ouders zijn die alle moeite doen om hun eigen criminaliteit voor hun kinderen te verbergen (Hirschi, 1969; Sykes & Matza, 1957; West, 1982; West & Farrington, 1973). Het geconfronteerd worden met criminaliteit tijdens de jeugd blijkt dus een cruciale factor te zijn in de verklaring van intergenerationele overdracht van criminele gedragingen.¹⁰

Hoe dat er binnen de maffiafamilies aan toe gaat kan ik niet beoordelen omdat ik daar nooit onderzoek naar heb gedaan. Maar ik heb wel gezien hoe binnen Curaçaose gezinnen, die aan de onderkant leven, waarden die gunstig staan ten aanzien van criminaliteit werden doorgegeven door de ouders of er door hen in ieder geval weinig of niets werd gedaan om hun kinderen ervan te weerhouden de misdaad in te gaan. Begrijp me niet verkeerd, de ernstige mate van betrokkenheid van Curaçaose jongeren bij de criminaliteit heeft in de eerste plaats te maken met hun sociaal-economische positie en hun gebrek aan kansen binnen de samenleving. Maar daarnaast is de criminaliteit van deze jongeren voor een belangrijk deel terug te voeren tot de manier waarop hun ouders tegen delinquent gedrag aankijken en wat zij daarover tijdens de opvoeding meegeven.

Aan het begin van mijn betoog heb ik er reeds op gewezen dat vrouwen, die zich aangetrokken voelen tot 'gevaarlijke' mannen, in veel gevallen jongens opvoeden tot 'gevaarlijke' zonen. Want naast het feit dat 'gevaarlijke' mannen onweerstaanbaar zijn, is het voor de vrouwen buitengewoon aantrekkelijk om een 'gevaarlijke' zoon te hebben. De aantrekkelijkheid schuilt vooral hierin dat 'gevaarlijke' zonen al op jonge leeftijd een bijdrage aan het gezinsinkomen kunnen leveren. Feit is namelijk dat Curaçaose vrouwen binnen de drugscene er bij de opvoeding van hun kinderen, zowel emotioneel als materieel, vaak alleen voor staan. De meeste mannen, hoe diep ze ook in de handel zitten, slagen er namelijk niet in om op regelmatige basis hun gezin te onderhouden. Dat heeft te maken met het feit dat de meesten het niet voor mekaar krijgen om opwaarste mobiliteit te maken binnen de handel en zij daarnaast in veel gevallen niet één maar verschillende gezinnen te onderhouden hebben. De vrouwen blijven dus, wat hun inkomen betreft, voor een belangrijk deel op zichzelf

aangewezen. Vanuit die optiek is het aantrekkelijk als hun zonen op jonge leeftijd een bijdrage leveren aan het gezinsinkomen en dat is in veel gevallen via het plegen van criminaliteit. Er is geen enkele moeder die bewust zal stimuleren dat haar kinderen zich op jonge leeftijd inlaten met criminaliteit. Maar wat wel veel voorkomt is dat moeders oogluikend toestaan dat hun zonen er zich mee bezig houden, omdat het hen als moeder financiële voordelen oplevert.

Een ander punt waarom het aantrekkelijk is om een 'gevaarlijke' zoon te hebben, is omdat deze al op jonge leeftijd kunnen optreden als hoeders en beschermers van het gezin. Vrouwen, die een groot deel van hun leven in de nabijheid van drugscircuits doorbrengen, hebben er immers baat bij wanneer hun zonen hun mannetje kunnen staan. Maar daarnaast is het van belang dat de jongens, doordat in de meeste gevallen de vaders binnen deze gezinnen ontbreken, instaan voor de bescherming van hun moeder en jongere broertjes en zusjes. Om die reden wordt jongens van kleins af aan aangeleerd dat zij moeten waken over hun moeder en de rest van het gezin en wordt hen door hun moeder de vaardigheden bijgebracht die daarvoor noodzakelijk zijn.

Een derde reden waarom het aantrekkelijk is om een 'gevaarlijke' zoon te hebben is omdat deze jonge mannen op hun beurt weer buitengewoon aantrekkelijk zijn voor jonge vrouwen. Het is een bekend gegeven dat binnen de Curaçaose volksklasse mannen status halen uit de hoeveelheid kinderen die zij verwekken bij verschillende vrouwen. Hoewel moeders vaak kritiek uiten op de vaders van hun kinderen, hebben zij niet in de gaten dat zij ook bij hun zonen eenzelfde type gedrag stimuleren. Dit doen zij door hun zoon een kopie te laten zijn van zijn vader, die stoer de straat verkent en meisjes aan zich bindt, waar hij enkel een seksuele relatie mee aangaat. De moeders op hun beurt verwachten op geen enkel moment dat deze relaties zullen eindigen in een stabiele verbintenis.

U begrijpt denk ik de vicieuze cirkel waarin veel van deze gezinnen zitten. Enerzijds verafschuwen vrouwen, die deel uitmaken van de drugswereld, de vaders van hun kinderen vaak omdat deze zich aan hun plichten als vader hebben onttrokken. Maar

anderzijds blijven deze mannen aantrekkingskracht op hen uitoefenen om redenen die ik aan het begin van mijn rede heb genoemd.

Tegelijkertijd blijkt dat deze vrouwen onbewust, het gedrag dat zij verafschuwen bij hun mannen, in veel gevallen weer doorgeven aan hun zonen. Een man is immers pas aantrekkelijk als hij het niet te nauw neemt met de huwelijks trouw, als hij meerdere kinderen verwekt bij evenzoveel vrouwen en het aura uitstraalt 'gevaarlijk' te zijn. De vraag is nu wat er gedaan kan worden om deze vicieuze cirkel te doorbreken.

De moeder als verborgen kracht

Ik heb zonet in mijn betoog laten zien in welke mate vrouwen invloed hebben op de criminaliteit van hun mannen en in het verlengde daarvan op hun kinderen.

Vrouwen zijn dus als het ware in veel gevallen medeverantwoordelijk voor het criminaliteitsprobleem dat hun kinderen veroorzaken. Maar de vraag is of zij niet ook een deel van de oplossing zijn, vooral omdat wij weten dat hun invloed bij de opvoeding het meest doorslaggevend is.

De laatste jaren is er heel veel geëxperimenteerd met allerlei programma's waarbij gezinnen het onderwerp uitmaken. In de Verenigde Staten zijn onderzoekers (Yoshikawa, 1994; Tremble & Craig, 1995; Hawkins, Arthur & Catalano, 1995; Crowell & Burgess, 1996; Kumpfer, Molgaard & Spoth, 1996) vanuit verschillende disciplines, en onafhankelijk van elkaar, tot een aantal conclusies gekomen over de mate van de effectiviteit van deze gezinsinterventies. Veel van deze onderzoeken zijn gebundeld in het standaardwerk van Sherman en anderen (1998) over de *What Works*-benadering. Wat uit deze onderzoeken naar voren komt is dat hoe meer risicofactoren binnen het gezin tegelijkertijd worden aangepakt, hoe beter de resultaten van de interventie zijn. Een ander punt dat steeds terug komt is dat hoe vroeger men met de interventie start in het leven van het kind, hoe beter de resultaten zijn. Maar het meest veelbelovende resultaat zit in programma's waarbij er gewerkt wordt met lange termijn steun aan de ouders (waarbij ouders tijdens huisbezoeken opvoedingsondersteuning krijgen, maar men hen ook helpt met

scholing en werk) dit gecombineerd met voorschoolse activiteiten (waarbij kinderen voordat ze naar school gaan vaardigheden worden bijgebracht waarbij ook de ouders betrokken worden).

Het probleem met al deze zogenaamde effectieve interventies is echter dat zij allemaal, hoewel ze het tegendeel pretenderen, slechts marginale resultaten sorteren en het effect zich laat afmeten aan een beperkte vermindering van de recidive. Tot robuuste resultaten leidt er echter geen enkele. Het feit dat de meeste van deze programma's slechts beperkte resultaten opleveren heeft er vooral mee te maken dat de factoren die er toe doen om de zojuist geschetste problemen het hoofd te bieden vooral van sociaal-economische aard zijn. Om die reden ontkom je er niet aan om voor Curaçaose gezinnen, die leven aan de onderkant, een robuust sociaal programma op te zetten, zowel in Nederland als op Curaçao, waarbij moeders over een hele reeks van jaren, en onder een strikte begeleiding, worden gecoacht. De bijzondere problemen waar we met deze groep voor staan vallen immers eenvoudigweg niet op te lossen met kortlopende projectjes.

Ik heb laten zien dat er drie redenen zijn waarom het aantrekkelijk is voor Curaçaose moeders, die leven aan de onderkant, om jongens op te voeden tot 'gevaarlijke' zonen. Als we er nu via interventieprogramma's zouden kunnen in slagen om een groot deel van deze aantrekkelijkheid weg te nemen dan zijn we een heel eind op weg in het tackelen van het probleem.

Wat in de eerste plaats is gebleken is dat sommige moeders criminaliteit van hun zonen oogluikend toestaan omdat deze laatsten op deze manier een bijdrage leveren aan het gezinsinkomen. Wanneer men er echter in het kader van het sociaal programma dat ik voorsta in slaagt om de moeders langdurig te begeleiden op het gebied van scholing en werk, waardoor zij zelfstandig voldoende inkomen kunnen verwerven om hun gezin te onderhouden, zou dit in belangrijke mate de noodzaak wegnemen om via hun zonen extra inkomsten te ontvangen. Het robuust sociaal programma dat ik voor ogen heb, moet dus in eerste instantie de nadruk leggen op

de educatie van moeders via programma's waarbij de nadruk ligt op scholing en werk. Belangrijk daarbij is om deze vrouwen zodanig op te leiden dat zij statusverhogend werk kunnen doen. Hiermee wil ik niet zeggen dat men er zou moeten naar streven om deze vrouwen op te leiden tot dokter, advocaat of notaris want dat zou wellicht te hoog gegrepen zijn en daar zijn er al veel te veel van. Maar er zijn genoeg beroepen die binnen deze groep statusverhogend werken, zodat de aantrekkelijkheid van de drugseconomie als vanzelf minder zal worden.

Wanneer de moeders in staat zijn om zelfstandig voldoende inkomen te vergaren, zal dat tot gevolg hebben dat de gezinnen minder afhankelijk blijven van de heersende drugscircuits, waardoor de behoefte aan bescherming van moeders door hun 'gevaarlijke' zonen, het tweede punt dat ik heb genoemd, minder dringend wordt. Maar daarnaast is het van belang dat de straatcultuur waar deze jongens deel van uitmaken kan worden doorbroken. Verschillende auteurs hebben zich gebogen over de vraag op welke manier men er kan in slagen om de schoolomgeving zodanig aantrekkelijk te maken dat men jongeren uit achterstandswijken meer aan de school kan binden waardoor zij minder vaak verzuimen, betere prestaties leveren en minder optrekken met jongeren die in de buurt rondhangen. Daarnaast zijn er een hele reeks programma's ontwikkeld waarbij gewerkt wordt met voorschoolse en naschoolse educatie, die wisselende successen oogsten. Samen met mijn collega Jan de Boom ben ik op dit ogenblik bezig met de afronding van een onderzoek naar schooluitval onder Antilliaanse jongeren, en wat daaruit naar voren komt is dat een van de belangrijkste redenen waarom jongeren falen op school en waarom het voor leerkrachten zo ontzettend moeilijk is om daar iets aan te doen, veel te maken heeft met het feit dat de moeders van deze jongeren niet of nauwelijks betrokken zijn bij de schoolcarrière van hun kinderen. Spijbelen wordt in veel gevallen door de moeders getolereerd, probleemgedrag van de kinderen wordt goedgepraat en het komt niet zelden voor dat de moeders zich zij aan zij met hun zonen of dochters keren tegen de schooldirectie wanneer jongeren op de vingers worden getikt. Als onderdeel van het sociaal programma dat ik de komende jaren voor de Antillianengemeenten wil gaan uittekenen, is het van belang om moeders strikt en langdurig te begeleiden om zo

hun betrokkenheid bij de schoolcarrière van hun kinderen te vergroten. Dit kan men doen door bijvoorbeeld activiteiten voor de moeders te organiseren op de school van hun kinderen. Op verschillende plaatsen worden dergelijke activiteiten al georganiseerd maar te weinig op structurele basis en niet ingebed in een grootschalig sociaal programma zoals ik dat voorsta.

Een ander punt dat ik heb genoemd is de noodzaak die bij jongens bestaat om op jonge leeftijd vader te worden en in de loop van hun leven een hele reeks kinderen te verwekken bij evenzoveel vrouwen. De status die met het vaderschap gepaard gaat, zorgt er immers voor dat de man iemand is, ook al leeft hij aan de onderkant. Bij meisjes bestaat eveneens de druk om op jonge leeftijd moeder te worden omdat hen dat, om dezelfde reden als bij de jongens het geval is, status oplevert. Als onderdeel van het sociaal programma dat ik voorsta is het daarom van belang om moeders opvoedingsondersteuning te bieden, al is dat niet zo eenvoudig als het lijkt. Kort geleden is door Marcel van Aken, ontwikkelingspsycholoog aan deze universiteit, verslag gedaan van een grootschalig onderzoek naar opvoeding bij gezinnen in Nederland. Uit dat onderzoek blijkt dat naarmate kinderen ouder worden, en al helemaal wanneer zij de adolescentie leeftijd bereiken, zij een steeds grotere stempel op de opvoeding drukken. In feite is dit een bevestiging van wat door de ontwikkelingspsycholoog Belsky in de jaren tachtig op basis van zijn onderzoeken reeds is geconcludeerd. De conclusie die Van Aken hier aan verbindt is dat veel te gemakkelijk wordt gezegd dat ouders een probleemjongere maar weer moeten gaan opvoeden. Naarmate het kind dichter tegen de adolescentieperiode aanzit is dat immers niet meer zo gemakkelijk. Toch denk ik dat het gezien de problematiek waar we met deze groep voorstaan van belang is om zwaar in te zetten op opvoedingsondersteuning, waarbij vooral de nadruk wordt gelegd op seksualiteit en het aangaan van relaties. Het is van het grootste belang dat moeders vaardigheden worden bijgebracht om hun dochters weerbaar te maken tegenover 'gevaarlijke' mannen, zodat zij het krijgen van kinderen langer kunnen uitstellen. Daarnaast moet worden nagegaan hoe kan worden voorkomen dat moeders hun zonen blijven opvoeden tot 'gevaarlijke' mannen.

Maar er zijn ook andere maatregelen nodig. Hoe hard men er ook naar streeft om zwangerschappen op jonge leeftijd tegen te gaan, ze zullen altijd blijven bestaan, vooral omdat hulpverleners er zelden bij zijn wanneer deze tot stand komen. Daarom is het van belang dat de overheid faciliteert dat jonge moeders naar school kunnen blijven gaan, zodat ze een betere toekomst voor zichzelf kunnen opbouwen. Dit kan gebeuren door hen als schoolgaande moeder te coachen, samen met scholen alternatieve vormen van leren te ontwikkelen en kinderopvang goed te regelen. Wanneer meisjes zichzelf ontwikkelen hebben ze immers geen kind meer nodig om iemand te zijn en redden ze het ook wel zonder die 'gevaarlijke' man in hun leven. Om dit voor elkaar te krijgen is het dan ook van het grootste belang om voluit in te zetten op de educatie van deze jonge vrouwen.

Dames en Heren, aan het eind van mijn betoog gekomen wil ik nogmaals benadrukken dat de komende jaren alles in het werk moet worden gesteld om de vicieuze cirkel te doorbreken waarin veel Curaçaose gezinnen zitten die leven aan de onderkant. Vrouwen, zoals Linda Milito, die zich aangetrokken voelen tot gevaarlijke mannen, waarvan zij weten dat hij er, naast haar, verschillende andere vriendinnen op nahoudt, die ondanks alles toch aan hem verknocht blijven en bereid zijn om alles voor hem te doen, ook als ze daarmee de grenzen van de wet overschrijden, moeten een helpende hand aangereikt worden.

De belangrijkste lijn langs waar het sociaal interventieprogramma, dat ik voorstel, moet lopen is er een waarbij de vrouw als verborgen kracht wordt ingezet bij de oplossing van de problemen. Vrouwen zijn immers de opvoedsters die kunnen voorkomen dat hun zonen opgroeien tot 'gevaarlijke' mannen. Daarnaast ligt het in hun handen om te voorkomen dat hun dochters zich vroeg of laat aangetrokken zullen voelen tot weer andere 'gevaarlijke' mannen. De vrouw als verborgen kracht is de enige die het tij kan keren bij de bestrijding van het criminaliteitsprobleem waar we met deze groep voor staan.

Mijnheer de rector magnificus, geachte aanwezigen

Aan het einde van mijn rede gekomen ben ik blij dat ik enkele woorden van dank mag uitspreken.

In de eerste plaats dank ik het College van Bestuur voor mijn benoeming aan deze universiteit. Ik dank daarnaast de leden van de benoemingsadviescommissie, het bestuur en de raad van de Faculteit Recht, Economie, Bestuur en Organisatie voor het in mij gestelde vertrouwen.

Een bijzonder woord van dank aan de Gemeente Amsterdam en Rotterdam die door hun financiële bijdragen deze leerstoel hebben mogelijk gemaakt. Vooral Ivo Opstelten en Achmed Aboutaleb hebben zich met veel enthousiasme ingezet om deze leerstoel tot stand te brengen.

Ik prijs me gelukkig dat ik na een korte tijd weggeweest te zijn weer onderdak heb gevonden binnen het warme nest van het Willem Pompe Instituut. Een bijzonder woord van dank voor al mijn collega's daar, vooral vakgroepvoorzitter Stijn Franken, die zich altijd loyaal en constructief opstelt en steeds een oplossing weet te bedenken voor grote en kleine problemen.

Mijn collega's van de sectie criminologie, Carlijn van Beek, Miranda Boone, Tim Boekhout van Solinge, Lianne Kleijer, Sari van der Poel, Tessa Verhallen, Dina Siegel en Damian Zaitch ben ik zeer erkentelijk voor hun warme collegialiteit en hun enthousiasme.

Ik wil vanaf deze plaats ook mijn grote waardering uitspreken voor Frank Bovenkerk, die ons jammer genoeg een paar maanden geleden heeft verlaten, maar gelukkig weer een nieuwe uitdaging heeft gevonden aan de Universiteit van Amsterdam. Ik ben Frank zeer erkentelijk omdat hij mij als geen ander de liefde voor

het vak heeft bijgebracht en mij heeft ingewijd in de magie van de criminologie, in het bijzonder van het etnografisch onderzoek.

Naast het Willem Pompe Instituut heb ik het RISBO aan de Erasmus Universiteit als werkplek waar ik mij als een vis in het water voel. Mijn collega's daar wil ik heel hartelijk danken voor hun warme steun en belangstelling. Een bijzonder woord van dank voor Jan de Boom, in vele opzichten mijn rechterhand, die er mij steeds voor behoed dat ik in mijn geestdrift niet al te domme dingen ga zeggen.

Tot slot wil ik graag de medewerkers van de Faculteit der Rechtsgeleerdheid van de Universiteit van de Nederlandse Antillen danken. In het bijzonder ben ik Jan Reijntjes zeer erkentelijk omdat hij altijd bereid is om over alles mee te denken en mij tijdens mijn eerste bezoek aan de Antillen, als medewerker van de UNA, wegwijs heeft gemaakt.

Ook wil ik mijn vele goede vrienden bedanken voor de steun die zij mij geven. In de eerste plaats Aspha Bijnaar, omdat ik altijd bij haar terecht kan en ik in haar naast een fijne collega, een dierbare vriendin heb gevonden. Verder dank ik Rodica van der Hidde, Reginald Kross, Micha de Winter, Hans van Scharen en vele anderen voor hun niet aflatende steun en belangstelling. Tot slot wil ik Remy Keetman bedanken, die voor één keer niet een gevaarlijke man blijkt te zijn, maar iemand die mij oprecht waardeert en steunt.

Ik ben in vele opzichten een zondagskind, want naast het feit dat ik altijd op de steun kan rekenen van vele goeie vrienden en collega's heb ik daarnaast de beste ouders die een mens zich maar kan wensen. Omdat mijn ouders mij, meer dan wie ook, altijd steunen, mijn grillen tolereren, en mijn kleine en grote zorgen draaglijk maken, wil ik dan ook mijn oratie aan hen opdragen.

Ik heb gezegd

Geraadpleegde bronnen

Adams, R. (1973) Differential association and learning principles revisited, *Social Problems*, 20, 458-470.

Allum, F. (2007) Doing it for Themselves or Standing in for Their Men? Women in the Neapolitan Camorra (1950-2003), in Fiandaca, G. (ed.) *Women and the Mafia. Female Roles in Organized Crime Structures*, Springer: New York, 9-17.

Anderson, E.E. (1999) *Code of the Street*

Anderson, T. (2005) Dimensions of women's power in the illicit drug economy, *Theoretical Criminology*, 9, 371-400.

Angenent, H. (1991) *Achtergronden van jeugdcriminaliteit*, Houten/ Antwerpen: Bohn Stafleu Van Loghum.

Arlacchi, P. (1993) *Leven in de maffia. Het verhaal van Antonino Calderone*, Nijgh & Van Ditmar, Amsterdam.

Belsky, J. (1984) The determinants of parenting: A process model, *Child Development*, 55, 83-96.

Block, A. (1979) Aw! Your Mother's in the Mafia: Women Criminals in Progressive New York, in: Adler, F. & R.J. Simon (eds.) *The Criminology of Deviant Women*, Boston: Houghton Mifflin Company, 180-195.

Bonanno, R. & B. Donodrio (2003) *Mafia Marriage: An Unforgettable Look Inside the Godfather's Own House*, New York, St Martin's Paperbacks.

Bourgois, P. (1995) *In Search of Respect: Selling Crack in El Barrio*, New York: Cambridge University Press.

Bovenkerk, F. (2000) "Wanted: Mafia boss". Essay on the personology of organized crime, *Crime, Law and Social Change*, 33, 225-242.

Bovenkerk, F. (2003) Emancipation of Women and Organized Crime: in Van Beek, W.E.A., M.A. Fumerton & W.G. Pansters, *Meeting Culture. Essays in Honour of Arie de Ruijter*, Maastricht: Shaker Publishing.

Calder, J.D. (1995) Mafia women in non-fiction: what primary and secondary sources reveal, in: J. Albanese (ed.) *Contemporary Issues in organized crime*, edited by Monsey, N.Y.: Willow Tree Press.

Carpenter, T. (1992) *Mob Girl: A Woman's Life in the Underworld*, New York, NY: Simon & Schuster.

Cloninger, C.R. & S.B. Guze (1970) Female Criminals: their personal, familial and social backgrounds, *Archives of General Psychiatry*, 23, 554-558.

Crowell, N.A. & A. W. Burgess (1996) *Understanding Violence Against Women*, Washington DC: National Academy of Sciences.

Denissen, J., M. van Aken & J. Dubas (2009) It Takes Two to Tango: How Parents' and Adolescents' Personalities Link to the Quality of Their Mutual Relationship, *Developmental Psychology*, 45, 928-941.

Di Lorenzo, Silvia (1996) *La Grande Madre Mafia. Psicoanalisi del potere mafiosi*, Pratiche Editrice, Parma.

Di Maria en Lo Verson (2007)

Dino, A. (2004) Women and Mafia, *Narcomafie*, Dizionario di Mafia en Antimafia.

Dubro, J. (1988) *Mob Mistress. How a Canadian Housewife became a Mafia Playgirl*, Toronto: CAN: Macmillan of Canada.

Dubro, J. & R.F. Rowland (1987) *King of the Mob. Rocco Perri and the women who ran his racket*, Markham, Ontario: Penguin Books.

Durante, G. (1998) *The Company She Keeps*, Nashville, Tennessee: Celebrity Books.

Edmonds, A. (1993) *Bugsy's Baby: The Secret Life of Mob Queen Virginia Hill*, New York, NY: Birch Lane.

Elliott, D.S. en H. Voss (1974) *Delinquency and dropout*, Lexington, D.C. Heath.

Fiandaca, G. (2007) *Women and the Mafia. Female Roles in Organized Crime Structures*, Springer: New York.

Giancana, A. & T.C. Renner (1984) *Mafia Princess: Growing Up in Sam Giancana's Family*, New York, NY: William Morrow.

Gilfus, M.E. (1992) From Victims to Survivors to Offenders: Women's Routes of Entry and Immersion into Street Crime, *Women and Criminal Justice*, 4, 63-89.

Giovino, A. & G. Brozek (2004) *Divorced from the Mob. My journey from organized crime to independent woman*, New York: Carroll & Graf Publishers.

Glueck, S. & E. Glueck (1974) *Of delinquency and crime*, Springfield: Illinois.

Graziosi, M. (2001) Women, the mafia and legal safeguards, *Forum on Crime and Society*, 1, 129-134.

Hawkins, J.D, M.W. Arthur & R.F. Catalano (1995) Preventing Substance Abuse, in: M. Tonry & D. Farrington (eds.) *Building A Safer Society. Crime and Justice*, vol. 19, Chicago: University of Chicago Press.

Hirschi, T. (1969) *Causes of delinquency*, Berkeley: University of California Press.

- Ingrasci, O. (2004) Mafia Women and the Criminal Justice System in Contemporary Italy, *eNewsletter Organised Crime*, 1-21.
- Ingrasci, O. (2007) Women in the 'Ndrangheta: The Serraino-Di Giovine Case, in Fiandaca, G. (ed.) *Women and the Mafia. Female Roles in Organized Crime Structures*, Springer: New York, 47- 52.
- Jacobs, B.A. (1999) *Dealing Crack: The Social World of Streetcorner Selling*, Boston, MA: Northeastern University Press.
- Kumpfer, K., V. Molgaard & R. Spoth (1996) The Strengthening Families Program for the Prevention of Delinquency and Drug Use, in: R.D. Peters & R.J. McMahon (eds.), *Preventing Childhood Disorders, Substance Abuse and Delinquency*, Thousand Oaks: Sage.
- Loeber, R. & T. Dishion (1982) Early predictors of male delinquency: a review, *Child Development*, 53, 1431-1446, *Psychological Bulletin*, 94, 1983, 68-99.
- Longrigg, C. (1998) *Mafia Women*, London: Vintage.
- Longrigg, C. (2004) *No Questions Asked. The secret life of women in the mob*, New York: Miramax Books.
- Longrigg, C. (2007) Women in Organized Crime in the United States, in Fiandaca, G. (ed.) *Women and the Mafia. Female Roles in Organized Crime Structures*, Springer: New York, 235-282.
- Miller, E. (1986) *Street women*, Philadelphia: Temple University Press.
- Milito, L. (2003) *Mafia Wife. My story of love, murder and madness*, New York: Avon Books.
- Pettitway, L. (1987) Participation in crime partnership by female drug users, *Criminology*, 25, 741-767.
- Poole E.D. & R.M. Regoli (1979) Parental support, delinquent friends and delinquency: a test of interaction effects, *Journal of Criminal Law and Criminology*, 70-2, 188-193.
- Robins, L.N., P.A. West & B.L. Herjanic (1975) Arrests and delinquency in two generations: a study of black urban families and their children, *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 16, 125-140.
- Rutter, M. & H. Giller (1983) *Juvenile delinquency: trends and perspectives*, Harmonds-worth: Penguin Books.
- San, M. van (1998) *Stelen en Steken. Delinquent gedrag van Curaçaose jongens in Nederland*, Amsterdam: Het Spinhuis.
- San M. van, J. De Boom en A. Van Wijk (2007) *Verslaafd aan een flitsende levensstijl. Criminaliteit van Antilliaanse Rotterdammers*, Rotterdam: Gemeente Rotterdam.

- Sherman, L.W., D. Gottfredson, D. MacKenzie, J. Eck, P. Reuter & S. Bushway (1998) *Preventing Crime: What works, what doesn't, what's promising*, Department of Criminology and Criminal Justice: University of Maryland.
- Siebert, R. (1996) *Secrets of Life and Death. Women and the Mafia*, London, New York: Verso.
- Siebert, R. (2001) *Mafia and anti-Mafia. Concepts and individuals*, European Consortium for Political Research, Grenoble, 1-19.
- Siebert, R. (2007) Mafia Women: The Affirmation of a Female Pseudo-Subject. The Case of the 'Ndrangheta, in Fiandaca, G. (ed.) *Women and the Mafia. Female Roles in Organized Crime Structures*, Springer: New York, 19- 45.
- Steffensmeier, D. & E. Allan (1998) The Nature of Female Offending: Patterns and Explanations, in: R.T. Zaplin, *Female offenders. Critical Perspectives and Effective Interventions*, Maryland: Aspen Publishers, 5-29.
- Steffensmeier, D. & R. Terry (1986) Institutional sexism in the underworld: a view from the inside, *Sociological Inquiry*, 56, 304-323.
- Stouthamer-Loeber, M., R. Loeber, E. Wei, D.P. Farrington & P.H. Wikstrom (2002) Risk and promotive effects in the explanation of persistent serious delinquency in boys, *Journals of Consulting and Clinical Psychology*, 70, 111-123.
- Sutherland, E.H. & D.R. Cressey (1978) *Principles of Criminology*, New York: J.B. Lippincott.
- Sykes, G.M. & D. Matza (1957) Techniques of neutralization: a theory of delinquency, *American Sociological Review*, 22, 664-670.
- Tremble, R. & W. Craig (1995) Developmental Crime Prevention: in: M. Tonry & D. Farrington (eds.) *Building A Safer Society. Crime and Justice*, vol. 19, Chicago: University of Chicago Press.
- Warr, M. (1996) Organization and instigation in delinquent groups, *Criminology*, 34, 11-38.
- West, D.J. (1969) *Present conduct and future delinquency*, London: Heinemann.
- West, D.J. (1982) *Delinquency: its roots, careers and prospects*, London: Heinemann.
- West, D.J. & D.P. Farrington (1973) *Who becomes delinquent?* London: Heinemann.
- West, D.J. & D.P. Farrington (1977) *The delinquent way of life*, London: Heinemann.
- Yoshikawa, H. (1994) Prevention as Cumulative Protection: Effects of Early Family Support and Education on Chronic Delinquency and its Risks, *Psychological Bulletin*, 115: 30-40.

Noten

---

¹ Het verhaal van Lynda Milito werd door haarzelf opgetekend in het boek *Mafia Wife. My story of love, murder and madness* (2003). Andere biografieën die verschenen zijn over vrouwen die aan de zijde van maffiamannen hebben geleefd zijn *Mob Girl: A Woman's Life in the Underworld* (1992) van Teresa Carpenter over Arlyne Brickman, die verschillende relaties had met maffiosio uit de New Yorkse onderwereld, *The Company She Keeps* (1998) over het leven van Georgia Durante die eveneens relaties had met verschillende onderwereldfiguren, *Divorced from the Mob* (2004), het verhaal van Andrea Giovino die getrouwd was met een man die deel uitmaakte van de maffia, *Mob Mistress. How a Canadiana Housewife became a Mafia Playgirl* (1988) over een Canadese huisvrouw die de maitresse was van verschillende leden van een bekende maffiafamilie uit Canada en *Bugsy's Baby: The Secret Life of Mob Queen Virginia Hill* (1993), opgetekend door Edmonds, over Virginia Hill, de minnares van Bugsy Siegel, bekende maffiafiguur uit het Amerika van de jaren dertig.

² Naast biografieën over de echtgenotes en minnaresses van maffiosi is er ook geschreven over de kinderen van maffiabazen. Een van de bekendste is *Mafia Princess* waarin het levensverhaal wordt verteld van Antoinette Giancana, de oudste dochter van Sam (Mooney) Giancana, die kon worden gezien als de opvolger van Al Capone. Kinderen van maffialeiders, in het bijzonder wanneer het dochters betrof, wisten vrij weinig over de criminele activiteiten van hun vader. Voor Antoinette Giancana gold in ieder geval dat zij nooit heeft geweten waar haar vader precies mee bezig was. Criminele activiteiten werden immers niet besproken waar kinderen bij waren. Na zijn dood schreef Antoinette Giancana een boek over haar vader en ontdekte zij onder andere via dossiers van de FBI de ware toedracht van haar vader zijn criminele activiteiten (Giancana en Renner 1985: 20).

³ Het streven van mannen om vrouwen af te beelden als niet behorend tot de criminele structuur van de maffia was zowel ideologisch als praktisch. Aan de ene kant wilden ze laten zien dat hun organisatie niet de steun van vrouwen nodig had, aan de andere kant wilden ze op die manier beletten dat hun vrouwen in de klauwen van de politie terecht zouden komen (Ingrasci 2004: 4).

⁴ Wat verder uit de literatuur blijkt is dat het vooral het type relatie is die de vrouw met de man van eer onderhield die bepaalde wat zij wel en niet wist over zijn activiteiten. Naast biografieën over de echtgenotes van maffiosi zijn er namelijk een hele reeks verschenen over hun minnaresses en daaruit blijkt dat deze laatsten toch over het algemeen een andere status hadden dan de echtgenotes. Virginia Hill bijvoorbeeld distantieerde zich in belangrijke mate van de vrouwen en echtgenotes van de maffiosi (die zij 'dumb fucking dolls' noemde) waar zij zakelijke contacten mee had. Ze kon alleen maar minachting voelen voor de vrouwen die verbaal en fysiek werden mishandeld, die zaten te wachten tot hun man hen geld toewierp en hunkerden naar zijn liefde, terwijl de maffiosi ondertussen met hun minnaresses liepen te pronken (Edmonds 1993: 35). De minnaresses werden daarnaast vaak ingezet om de zakelijke partners van hun minnaar te 'entertainen' en daarmee werd niet het nuttigen van een glaasje wijn bedoeld (Dubro 1988: 39). Ook is te lezen dat deze vrouwen de maffia op een aantal andere terreinen van dienst waren. Zo bleek bijvoorbeeld dat in Miami Beach, een van de centra van de georganiseerde drugsmokkel, goed uitziende vrouwen nodig waren die mannen gezelschap hielden wanneer zij er neerstreken voor zakelijke besprekingen. Groepen mannen alleen zouden immers verdacht hebben geogd en vanuit dat oogpunt waren vrouwen een perfecte camouflage (Moore en Fuca 1977: 38). Een en ander betekende dat de minnaresses van maffiosi veel meer wisten over de activiteiten van de mannen dan dat het geval was voor de echtgenotes. De echtgenotes daarentegen wisten weinig of niets over de zaken waar hun mannen zich mee bezig hielden of deden in ieder geval hun uiterste best om de andere kant op te kijken (Moore en Fuca 1977: 44).

⁵ Hill maakte als serveerster kennis met Joe Epstein, alias Joey Ep, onderwereldfiguur binnen de Capone-clan in het Chicago van de jaren dertig. Door toedoen van Epstein raakte Virginia Hill betrokken bij allerhande onderwereldactiviteiten (binnen het drugs-, gok en smokkelcircuit). Zij had alle kenmerken die nodig waren voor een vrouw om deel uit te maken van de onderwereld. Zij was slim, was te vertrouwen zowel met geld als met inside-informatie, deed wat van haar gevraagd werd en verspreidde geen roddels over 'de familie'. Op negentienjarige leeftijd genoot Virginia al aanzien binnen de onderwereld als iemand die te vertrouwen was, zakelijk en correct was en bovendien niet op haar mondje gevallen. Zij was een van de weinige vrouwen die aan tafel mocht zitten bij de maffia wanneer zij zaken bespraken die meestal voor vrouwen verborgen bleven (Edmonds 1993: 35).

⁶ Perri negeerde op deze manier een regel die gold binnen de maffia, namelijk dat vrouwen er geen deel van uit mochten maken. De eerste die hij bij zijn activiteiten betrok was, was Bessie Starkman,

---

zijn eerste vrouw, die het financiële brein was achter zijn zakenimperium, het met ijzeren hand leidde en die eigenhandig een internationale cocaine, heroine en morfine-smokkellijn opzette. Na de dood van Bessie trouwde Rocco Perri met Annie Newman, die hem net als Bessie hielp om zijn organisatie te runnen en die eigenhandig een goudsmokkel-imperium opzette toen Perri lange tijd in de gevangenis verdween (Dubro en Rowland 1987: 305).

⁷ Hoewel er in de vroege literatuur maar weinig is geschreven over de actieve betrokkenheid van vrouwen bij de misdaad was wel al het een en ander bekend over de faciliterende rol die zij speelden bij de criminaliteit gepleegd door hun mannen. Literatuur over georganiseerde misdaad daterend uit de negentiende eeuw laat zien dat vrouwen al sinds dan vaak ondersteunende taken hadden binnen criminele groepen. Deze vrouwen speelden de rol van *vivandiera* (verzorger, leverancier), *postina* (postbode) of *messaggera* (boodschapper) (Fiandaca 2007: 2). Deze ondersteunende taken waren over het algemeen niet strafbaar waardoor het stereotype beeld van de man als crimineel, en de vrouw als passief en ondergeschikt, bleef bestaan. Anderzijds bleek wel dat vrouwen in crisissituaties een leidende rol konden vervullen, bijvoorbeeld als hun man in de gevangenis terecht kwam, voortvluchtig was of op enigerlei andere wijze niet in staat om zijn rol te vervullen. De verschillende biografieën die er zijn geschreven over vrouwen die aan de zijde van bekende maffiafiguren hebben doorgebracht staan bol van de voorbeelden waaruit blijkt dat deze vrouwen meestal meer wisten over en actiever deelnamen aan de activiteiten van hun mannen dan vaak werd verondersteld. Zo waren vrouwen vaak niet alleen op de hoogte van wat hun mannen uitspookten maar werden ze er actief bij ingezet. Arlyne Brickman vertelde dat zij regelmatig optrad als boodschapper voor de minnaars die zij had binnen de New Yorkse maffia. Ook was zij op de hoogte van een aantal moorden die waren gepleegd in de kring van de mannen waar ze een relatie mee had. Lynda Milito vertelde in haar biografie dat zij er zich niet tegen had gekeerd toen ze merkte dat haar man met gestolen goederen thuis kwam, dat zij avond aan avond afgelegde kilometers van de papieren verwijderde van de auto's die haar man had gestolen, dat ze pronkte met de ring die ze via fraude van de verzekering had gekregen, en dat ze op de uitkijk stond wanneer haar man telefooncellen plunderde. Daarnaast kreeg ze via de telefoon allerlei boodschappen door van zijn compagnons uit het criminele circuit wat zij doorgaf aan haar man, wetende dat zij hiermee de criminaliteit waar hij zich mee inliet mee in stand hield. Rosalie Bonanno, die getrouwd was met de zoon van Joe Bonanno (ook wel Joe Bananas genoemd), de naar Amerika gemigreerde Siciliaan en hoofd van de Bonanno familie, die in de jaren dertig dood en verderf zaaide, leerde hoe zij tijdens een telefoongesprek wat bedoeld was voor haar man zoveel mogelijk informatie moest zien te krijgen van de beller, zonder dat zij enige informatie teruggaf. Zij accepteerde dat haar man af en toe verdween zonder verklaring, zij leerde haar kinderen van jongsaf aan dat ze discreet moesten zijn over de activiteiten van hun vader, en betalen deed ze alleen met cash geld om geen sporen achter te laten, omdat zij wist dat het geld dat zij in haar hand had via misdaad was verkregen (Bonanno & Donodrio, 2003). Het stereotype beeld van het respectabele huis, met de vrouw aan het roer, die enkel de rol van huisvrouw speelde en niet op de hoogte was van wat haar man deed raakte dus steeds meer achterhaald.

⁸ Ingrasci (2004: 21) ziet de betrokkenheid van vrouwen bij de maffia als een vorm van pseudo-emancipatie. Het lijkt erop dat vrouwen binnen de maffia een hoge mate van onafhankelijkheid hebben weten te verwerven, maar eigenlijk zijn ze nog steeds ondergeschikt binnen het patriarchaal systeem wat de maffia toch is. Dit kan geïllustreerd worden aan de hand van verschillende voorbeelden: de macht die vrouwen bereiken wordt nog steeds gedelegeerd door mannen, aangezien zij die macht pas krijgen wanneer hun man bijvoorbeeld in de gevangenis zit of ondergedoken is. Ten tweede werken vrouwen zowel in het domestieke domein als in de 'produktieve' sfeer zonder dat daar een beloning tegenover staat, en het grootste deel van de tijd zijn zij toch afhankelijk van hun man voor economische steun. Tot slot werken de genderrelaties binnen de maffia nog steeds volgens een patriarchale ideologie.

⁹ Hoewel er wat dit punt binnen de literatuur ook wel andere geluiden te horen zijn. Zo schrijft Frank Bovenkerk in zijn essay *Wanted: Mafia Boss* dat vanaf het ogenblik dat maffiabazen, die vaak afkomstig zijn uit het armste segment in de samenleving, zich een positie weten te verwerven in de middenklasse het niet hun intentie is om hun zonen en kleinzonen in hun voetstappen te laten volgen. Integendeel verschillende maffiabazen hebben het duidelijk gemaakt dat zij niet willen dat hun kinderen deel gaan uitmaken van *la mala vita*. Als deze veronderstelling juist is dat een jongere

---

generatie het niet overneemt van de oudere generatie dan ontstaat er een probleem van continuïteit. Bovenkerk gaat in zijn essay in op de manieren waarop deze organisaties hun 'vacatures' invullen.

¹⁰ Dat er invloed uitgaat van de opvoeding op criminaliteit van adolescenten wordt erkend in de meeste criminologische theorieën. Wat echter onduidelijk is is of opvoedingsfactoren ook kunnen verklaren waarom criminaliteit in de jongvolwassenleeftijd doorgaat. Stouthamer-Loeber et.al. (2002) vonden in hun studie bewijs voor het feit dat risicofactoren waaraan jongeren blootstaan wijzigen gedurende de levensloop. De bevindingen van Hoeve et.al. (2007) sluiten nauw aan bij de theorie van Sampson en Laub's (1993) die ervan uitgaat dat crimineel gedrag in de weg wordt gestaan door de sterkte van de band die men heeft met de samenleving, met de band met ouders en school die van belang is tijdens de adolescentie maar waarbij binding aan andere en aan werk belangrijker wordt in de jongvolwassenheid. Traditionele familiefactoren in de adolescentie kunnen criminele activiteiten die doorgaan in de jongvolwassenleeftijd niet verklaren. De theorie van Sampson en Laub voorspelt dat de impact van de opvoeding op criminaliteit vermindert naarmate jongeren ouder worden, omdat gaandeweg de leeftijd andere risicofactoren zoals werkloosheid of de steun van een partner belangrijker worden tijdens de jongvolwassenheid (Hoeve et.al. 2007: 186).